

Hva skal vi med humaniora-debatten?

AKADEMIA Humanistiske fag kan ikke basere seg på forlagene, opplevelsesøkonomien og markedet.

Veien til helvete, som det heter, er brolagt med gode intensjoner. En av de mest uventede oppdagelsene i arbeidet med rapporten «Hva skal vi med humaniora?» – skrevet på initiativ av Fritt Ord og lansert i mars i år – var den unisone velviljen som omgir humanistiske fag og kunnskapsformer. Politikere, næringslivsfolk, kulturpersonligheter og akademikere er skjønt enige om at humaniora er viktig, som kulturell grunnmur, som kritisk motstand, som krydder i tilværelsen. Men det er vrient å være fundament, kritikk og krydder på samme tid, og noen ganger kan velvilje minne om likegyldighet. Når det stadig snakkes om humanioras krise, handler det ikke minst om en forventningskrise, der forestillingen om humaniora som allmendannende *vade mecum* truer med å overskygge andre og vel så presserende oppgaver.

I rapporten har vi beholdt distanse til krisebegrepet og påpekt hvordan kriseretikken alltid har fulgt humaniora. Men vi påviser også en reell økonomisk og forskningspolitisk marginalisering, erkjent både av institusjonene selv og av Forskningsrådet. At kunnskapsministre og andre gjentar ord som «nødvendig», «nyttig», «eks-spansiv» og «selvsagt», uten å forholde seg til krisens realiteter, bidrar knapt til å forandre tingenes tilstand.

Debatten etter lanseringen har samtidig hatt store positive ringvirkninger: Ulike fag og individer har kommet på banen for å fremvise sine perspektiver; vi har fått presentert banebrytende humanistisk forskning om naturkatastrofer og inspirerende fremstillinger av digital humaniora. Diverse institusjoner, både innen undervisning og forskning, ønsker å følge opp med egne seminarer og debatter. Dessuten har rapporten fått en betydelig resepsjon i Danmark og i Sverige, der den falt sammen med et større seminar om humanioras fremtid og lanseringen av Humtank, en tankesmie viet humaniora. Både nordisk og globalt innser man at humanioras tilstand og eventuelle krise ikke bør reduseres til en retorisk øvelse, men krever friske strategier for å oppnå forsknings- og undervisningspolitisk endring.

I den norske debatten har deltagerne i varierende grad vært seg denne situasjonen bevisst. Og debatten har vært preget av kryssende forventninger. Forskningsjournalist Bjørn Vassnes (Klassekampen, 27. mars) mente vi rapportskri-

vere og andre humanister ikke forstår at ny viten blir til i samspillet mellom ulike, tverrfaglige undersøkelsesformer. For Nils August Andresen (Morgenbladet, 28. mars) syntes problemet å være at rapporten sa for lite om humanioras spesifikke samfunnsbidrag, at den bare ba om mer penger og «enda flere synsere». Kjetil Jakobsen (Morgenbladet, 4. april) hevdet at vi hadde underutnyttet dannelsen, mens professor Jan Terje Faarlund (Klassekampen, 5. april) pekte på at også humaniora beskjeftiger seg med vitenskapelig lovmessighet. Dessuten mente professor Anne-Britt Gran (Aftenposten, 7. april) at vi underslår sosiale medier, og religionshistoriker Iselin Frydenlund at vi burde vært enda mer ambisiøse (Morgenbladet, 11. april). For å nevne noen. Rapporten er både for bred og for smal, for tverrfaglig og for isolasjonistisk, for frivol, for tvilende, for dogmatisk. Kanskje vi ikke har bommet helt.

Rapport: «Hva skal vi med humaniora?» Rapport om de humanistiske fagenes situasjon i Norge» kan lastes ned fra Fritt Ords hjemmesider: http://www.fritt-ord.no/images/uploads/Hva_skal_vi_med_humaniora.pdf

Målet var aldri å utmeisle en posisjon, for deretter å forsvare den med nebb og klør. Mandatet besto i å kartlegge situasjonen og debatten, både nasjonalt og internasjonalt, identifisere og trekke frem sentrale begreper og argumenter, drøfte disse og foreslå tiltak. Men ikke minst var ambisjonen å sette i gang en ny norsk humanioradebatt. I sine beste øyeblikk har denne debatten stått om hvilket humaniora det norske samfunnet skal holde seg med, om hvorfor og på hvilke måter humaniora er vesentlig, og om hvordan humaniora kan og bør utvikles fremover.

Vi forsøkte å gi debatten et nytt utgangspunkt ved å lansere en idé om beredskap som kunne tilføre det allestedsnærværende nyttebegrepet en hardt tiltrengt åpenhet mot fremtiden. Ikke desto mindre faller flere av debattantene tilbake på gamle posisjoner, enten ved å anklage oss for «nyttevegring» eller ved å mene at vi burde tatt vår nytte for gitt. I et intervju i Klassekampen (29. mars) slo latinfilolog Thea Selliaas Thorsen friskt fast at humaniora ikke trenger å forholde til seg krav om nytte: Humanioras samfunnsverdi var selvinnløsende, og lot seg avlese i at «Diktaturer har ikke humaniora. Av dette ser vi humanioras sanne verdi». Man behøver ikke dyp kunnskap om universitetspolitikken i Nazi-Tyskland og DDR, som begge hadde storstilte filosofi- og litteratursatsninger, for å påpeke at trusselen fra nyttetenkningen fortsatt kan få humanister til å si de underligste ting. Avvisningen

HUMANIORA

➔ Humanistiske fag, det vil si fag som omhandler litteratur, filosofi, språk og historie.

DEBATTEN

➔ På oppdrag fra Fritt Ord har en arbeidsgruppe ledet av Helge Jordheim og Tore Rem utredet humanioras rolle, situasjon og fremtid.

➔ Mandatet til gruppen var blant annet å «identifisere områder der noe særskilt står på spill for norsk humaniora» og «foreslå konkrete initiativer på ulike humanistiske felt». Rapporten ble lagt frem 21. mars.

➔ Tidligere intervjuer, kommentarer og innlegg om rapporten kan leses på morgenbladet.no

I ENDRING: Om humaniora er i krise, kan det være i ordets mest dynamiske forstand.

FOTO: TOM A. KOLSTAD/AFTENPOSTEN/NTB SCANPIX

av enhver befatning med nyttebegrepet hviler gjerne på vrangforestillinger om hva fortidens humaniora har vært.

I rapporten forutsetter vi at tiden for denne type ufundert festtaleretorikk er forbi, enten den er uttrykk for virkelighetsvegrende optimisme eller den dypeste kulturpessimisme. Nyttetbegrepet er der, det er virksomt. Hvis humanister ikke makter å formidle hva slags type samfunnsmessig nytte de kan tilby, vil de uvilkaarlig bli underlagt et snevert og instrumentelt nyttebegrep, et som gjør at de taper i kampen om legitimitet, utfoldelsesrom og ressurser. Å gå i seg selv og utfordre til å aktivere argumentene for egen legitimitet og funksjon, er ikke bare en eksemplarisk intellektuell øvelse, men også en nødvendig politisk handling.

Målet var aldri å utmeisle en posisjon, for deretter å forsvare den med nebb og klør.

Flere av debattdeltagerne ønsker å komme dannelsesbegrepet til unnsetning. Men til tross for rykter om det motsatte, avskriver vi slett ikke ikke dannelsen. «Dannelse og offentlighet» utgjør ett av fem områder vi konsentrerer oss om i rapportens konklusjon. Basert på kartleggingen av humanioras situasjon nasjonalt og internasjonalt, tester vi ut muligheter for å forstå dannelse mindre som individuell selvrealisering og mer som deltagelse i en offentlighet, uten at vi setter opp noen motsetning mellom de to. Kompetansen humaniora gir sine studenter, bør ikke først og fremst forstås som et arbeid med selvet, men som et arbeid med samfunnet. Humanistisk kunnskap bør oppfattes som et institusjonelt anliggende, ikke minst gjennom skole, universitet og offentlighet, ved at den blant annet bidrar til dannelsen av demokratiske borgere.

Kunnskap om kulturuttrykk, enten det dreier seg om litteratur, historie, kunst, religion, språk eller medier, forvaltes og formidles i første rekke av de humanistiske fagene, en kompetanse som har gjort studenter og forskere innenfor humaniora til bidragsyttere i den offentlige samtalen. Å fremheve dette innebærer ikke å insistere på humanioras egenart og selvtilstrekkelighet, men å peke på en grenseflate som setter humaniora i forbindelse med andre vitenskaper og felt. Humanioras utfordring er å ta sin egen arv på alvor og utvide og fornye sin kompetanse om offentlighetens mediale og materielle former, fra det litterære til det visuelle, fra det analoge til det digitale, og samtidig bruke sin kunnskap om litteraturen, kunsten og historien for å gi retning og innhold til samfunnets pågående selvrefleksjon.

I sitt innlegg skriver idéhistoriker Kjetil Jakobsen interessant om hvorfor dannelse, forstått som tverrkulturell og kommunikativ oversettelsesvirksomhet, er avgjørende for humanioras fremtid. Vi er aldeles enige. Men Jakobsens innlegg illustrerer risikoen ved å diskutere humaniora som kollektiv- og metabegrep som hvelver seg over de enkelte disiplinene: at man ender opp i en begrepsmessig stollek. Noen fjerner dannelse, til gjengjeld er tverrfaglighet ledig. Trygt plassert i offentlighetsstolen, deltar også vi i denne leken. Men vi vil videre. Derfor har vi prøvd å introdusere nye begreper, som beredskap og uforutsigbarhet, samtidig som vi foreslår en rekke ulike tiltak og nye institusjonelle rammer, blant annet et humanistisk forskningsinstitutt.

For samfunnsengasjerte humanister er det lovende med en fersk statsråd som kaster seg inn i pågående debatter om humaniora og humanioras fremtid (se Morgenbladet 9. mai). Mer overraskende er det at Torbjørn Røe Isaksen (H) ender opp på de passivt-selvtilfredses side, ved å gi fra seg ethvert politisk handlingsrom. Humanisters selvransakelser på eget forsknings- og dannelsesfelts vegne ser han som overflødig.

Snarere burde vi gå i oss selv og erkjenne vår nytte. Kanskje har statsråden rett. Problemet er at Isaksens budskap bidrar til å gjøre fremtiden vanskeligere for humanister så vel som for samfunnsvitere.

Når kunnskapsministeren mener vi bør ha større selvtillit på våre egne fags vegne, er det ikke fordi hans regjering ønsker å styrke humaniora eller sørge for at norsk humaniora fyller norske behov. Når han mener at vi bør utvise større selvtillit, er det fordi vi bør hente inn større forskningsmidler fra EU.

Norske politikere har lenge vært bekymret for at Norge betaler store midler inn til EUs forskningssystem, uten å få tilsvarende tilbake. Som seg hør og bør oppmuntres forskere derfor aktivt til å søke. Men om vi ikke ser begrensningene i denne strategien, er vi naive. I det nye rammeprogrammet Horizon 2020 er det ikke lenger egne programmer for humaniora og samfunnsvitenskap. I stedet skal all forskning innrettes mot utfordringer som konkurransevne, klimændringer og energisikkerhet. De fleste humanister vil bidra til det samfunnet vi er en del av. Men det er sørgelig visjonsløst at statsråden ikke problematiserer betingelsene for humaniora i dette nye forskningspolitiske regimet, og at han ikke ser at EUs forskningsstrategi umulig kan ivareta alle norske behov på området. Norges forskningsråd har forsøkt denne strategien, og erkjenner at de ikke har lyktes. Statsråden ser også bort fra at sektorprinsippet og eksisterende økonomiske insentiver har gjort det vanskelig for humaniora å svare på samfunnets forventninger. I stedet anbefaler han at norsk humaniora vender seg til forlagene, opplevelsesøkonomien og markedet. At disse skulle utgjøre humanioras redning, er nok ideologisk patent, men ikke utpreget realitetsorientert. Isaksens genuine forpliktelse på humaniora vil måtte vise seg i hostens langtidsplan for forskning. Det vil ikke bare kreve nytenkning, men et mindre instrumentelt språk, et som skaper rom for humaniora – også i møte med de store samfunnsutfordringene.

Det trengs et gjennomtenkt, pluralistisk forsvar for humanistiske fag.

«Jeg får ofte inntrykk av at humanister selv er litt trette av å diskutere humaniora, og særlig offentlig», uttalte daværende statssekretær Knut Olav Åmås under lanseringen av humaniorarapporten. Debatten har gjort utsagnet til skamme. Humanister er ikke det minste trette, men engasjerte, artikulererte og forfriskende uenige når det gjelder humanioras mål og midler – og det i all offentlighet. Om humaniora er i krise, kan det være i ordets mest dynamiske forstand, at feltet står overfor en endringsprosess hvis utfall ikke er gitt. Det burde være et godt utgangspunkt for politikere som skal meisle ut fremtidens forsknings- og utdanningspolitikk, og universitetsledere som skal omsette den i praksis. Det er dessuten en situasjon som ikke krever én altoverskyggende legitimeringsstrategi for humaniora, men mange: Det trengs et gjennomtenkt, pluralistisk forsvar om humaniora skal forbli så viktig som vi mener det er og bør være. «Hva skal vi med humaniora?» forsøker å bidra ved å åpne opp et stenbrudd av fakta, argumenter, forslag og ideer. Vår utfordring videre går til institusjonene, til politikerne, til humanister der de finnes: overalt. Bryt i vei!

KRISTIN ASDAL, TORDEL BREKKE, MARI HVATTUM, HELGE JORDHEIM, TORE REM, ERLING SANDMO OG ESPEN YTREBERG.

Arbeidsgruppen bak rapporten «Hva skal vi med humaniora?»

ideer@morgenbladet.no